

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Моренко О.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті розглядаються теоретичні аспекти професійної компетентності та їх роль у процесі підготовки соціальних працівників. Успішність формування професійної компетентності студента залежить від особистісного, інтелектуального та творчого потенціалу студента та від умов навчання. Професійна спрямованість навчання; професійний інтерес; здібності до оволодіння майбутньою професією; чітка мотивація навчання; вміння навчатись самостійно; потреба у самовдосконаленні; професійна спрямованість технологій – це фактори які впливають на процес формування професійних компетенцій.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентність, компетенція, професійна компетентність, вміння та навички.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, конкурентоспроможного, професійно мобільного, з високим рівнем продуктивності у професійній діяльності, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями та практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення особистості.

Сучасні пріоритети розвитку освіти потребують формування в студентів професійної компетентності ще в період навчання у вищих навчальних закладах. Майбутній фахівець повинен комплексно володіти професійними знаннями,

вміннями і навичками, застосовувати нестандартний, креативний підхід до вирішення фахових завдань [5].

Тому, підготовка кадрів має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості, розкриття потенційних задатків, здібностей, здатності до творчості, прийняття нестандартних та оперативних рішень, професійного самовдосконалення, що з огляду на інтеграцію вітчизняної освіти в європейське співтовариство забезпечуватиме мобільність і конкурентоспроможність спеціалістів [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній педагогіці проблема професійної діяльності майбутнього фахівця стала предметом досліджень Р. Квасниці, В. Ландшеєра, М. Леннона, П. Мерсера, М. Робінсона та ін., особистісний підхід для відображення змісту і засобів професійного навчання, професійного

саморозвитку О. В. Бондаревська, В. В. Давидов, В. І. Данильчук, В. В. Серіков та ін. Проблема формування професійної компетентності розроблялася у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. Дослідженню феномена професійної компетентності присвячені роботи В. Адольфа, О. Антонової, В. Беспалька, С. Вітвицької, В. Дьоміна, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Н. Кузьміної, А. Маркової, Є. Павлутенкова, В. Сластьоніна та ін. Дослідження поняття «компетентність» представлено в працях В. Лозової, А. Хуторського, С. Уласевича. Здебільшого, професійна підготовка фахівців розглядається з позиції компетентнісного підходу. Що обумовлено швидкими темпами розвитку інформаційного суспільства, в якому особистість має володіти навичками пошуку інформації, здатності до самоосвіти протягом професійної діяльності, необхідністю бути конкурентоспроможною на ринку праці. Саме ці чинники є домінуючими при професійній підготовці фахівців та передбачають надання можливості студенту інтегруватися в різні соціуми, активно діяти, самовдосконалюватися.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Завданням освітнього процесу є професійна підготовка майбутніх фахівців, аспектами якої є психологічна і практична готовність до професійного саморозвитку, що сприятиме постійній самоосвіті, повній самореалізації себе як фахівця у сфері діяльності, самоактуалізації, самовдосконаленню в процесі професійного становлення у вищому навчальному закладі, усвідомленому фаховому вдосконаленню, розвитку особистісно-професійних важливих характеристик, спеціальних й творчих здібностей.

Формулювання цілей статті. Визначити сутність поняття професійна компетентність і надати характеристику її складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішна професійна діяльність має в основі – сукупність компетенцій, які передбачають володіння знаннями, вміннями та навичками в певній галузі діяльності, уміння застосовувати набуті знання та вміння для вирішення професійних завдань, готовність до аналізу проблемних ситуацій та пошуку шляхів їх вирішення, уміння працювати самостійно та в групі тощо.

Звернемось до аналізу поняття «компетентність». Етимологічний аналіз дозволяє усвідомити походження поняття «компетентність» від слова «компетентний», що у словниках тлумачиться як досвідчений у певній галузі, питанні; повноправний у розв'язанні будь-якої справи; той, що володіє компетенцією, тямущий, обізнаний у певній галузі. У іншомовних тлумачних словниках до поданих вище значень поняття «компетентність» додається «уміння виконувати певну роботу, завдання та обов'язок; розумові здібності, загальні вміння та навички».

Філософське трактування компетентності пов'язане із актуалізацією динамічності цієї категорії, оскільки у словниках акцентується увага на колі повноважень особи, яке надається відповідно до її знань та досвіду. Ступінь відповідальності особистості залежить від ступеню її готовності до дій, при цьому розуміється постійне якісне перетворення людини відповідно до зрушень у рівні її компетентності.

У науковій літературі поряд з поняттям «компетентність» майже завжди використовується близьке за значенням поняття «компетенція», що вперше було сформульовано у роботах американського психолога Д. Макклеланда [12], який розумів цю категорію як поведінку, що відрізняє кваліфікованого робітника від середнього. Дослідник пов'язував ефективність виконання роботи з наявністю у виконавця певних компетенцій. Американські дослідники розглядають компетенції як базові якості індивідуума, що обумовлюють ефективність виконання роботи, рівень якості якої визначається конкретними критеріями [13].

У дослідженні І. Клак компетентність представлено як синонім поняття «кваліфікація», що обґрунтовується автором синонімічним використанням цих термінів в державних документах, зокрема у національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті [10].

Формування компетентної особистості є основним завданням європейської освітньої системи. Враховуючи тенденції збереження демократичного відкритого суспільства, нові вимоги ринку праці, розвиток комплексних організацій, економічні зміни тощо), європейськими науковцями в м. Берн, на симпозіумі 1996 р. «Ключові компетенції для Європи» було визначено ключові компетенції, якими має володіти сучасна людина: політичні й соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетенції, що передбачають володіння усною та письмовою комунікацією; компетенції, пов'язані зі стрімкою інформатизацією суспільства; здатність навчатися протягом життя як основа неперервного навчання в контексті особистого, професійного та соціального життя.

Головною рисою компетентності, на думку британських дослідників, є поняття навичок, яке іноді розглядають як рівнозначне поняттям вміння, інтервенції або техніки, або в системі категорій соціальної роботи, під якими розуміються цінності, етика і зобов'язання.

Науковці визначають, що джерелом компетентності є різні сфери культури та досвіду людини, її функціональність у процесах освіти, розвитку та саморозвитку, володіння конкретними компетенціями, що включає особисте ставлення до них [8]. В. Малихін, на основі спеціальних досліджень та аналізу енциклопедичних джерел, виокремлює основні аспекти розуміння поняття «компетентність» як феномену наукового знання: 1) наявність достатніх знань у будь-якій галузі, обізнаність, що ґрунтується на знанні, кваліфікації; 2) наявність певних повноважень, прав, повновладдя. Слід зазначити, що у вітчизняній науковій літературі поняття компетентність, в основному, розуміють як певну сукупність знань, рівень умінь і певний досвід їх використання, тоді як у працях зарубіжних науковців на перший план виходить категорія «здатність до дії» як уміння використовувати знання в практичній діяльності; як певні стратегії для реалізації творчого потенціалу особистості. Європейські педагоги використовують термін «компетентність» для визначення: загальних або ключових умінь; базових умінь; фундаментальних шляхів навчання; ключових кваліфікацій; ключових уявлень; опорних знань тощо [8].

Дослідження компетентності з точки зору управлінського виду діяльності представлено у праці І. Гришиної. Науковець визначає компетентність як стійку здатність до діяльності, що виявляється через глибоке розуміння суті виконуваних завдань; обізнаність у сучасному досвіді певної галузі та володінні її сучасними досягненнями; уміння обирати засоби дій, адекватні обставинам; відповідальність за результати діяльності; здатність вчитись на помилках й корегувати процес досягнення цілей [3]. Н. Козакова зосереджує увагу на залежності рівня компетентності як здатності застосовувати набуті знання, вміння й способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання життєво важливих проблем, від усвідомлення компетенцій – суспільних норм, вимог, виокремлених на основі конкретних знань, умінь і способів діяльності [6, с. 52].

Можна виокремити узагальнені визначення поняття «компетентність»:

- освітні результати;
- особистісна якість, обізнаність, кваліфікація, здатність до діяльності;
- особистісний досвід соціально-професійної життєдіяльності;
- характеристика особистості, що об'єднує знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості.

Особливим видом компетентності можна вважати професійну компетентність особистості, що в енциклопедичному значенні представляється як інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [4, с. 722].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та публікацій щодо професійної компетентності виявив наявність різних поглядів щодо розуміння сутності зазначеного поняття. Одні автори розглядають професійну компетентність як елемент або складову частину культури фахівця, інші як якість особистості, або як здатність і готовність здійснювати професійну діяльність [1, 2].

Поняття «професійна компетентність» використовується до фахівців різних сфер діяльності. Критерієм професійної компетентності можна вважати суспільне значення результатів праці фахівця, що виявляється у ступені його авторитетності в певній галузі, частоті відтворення його досвіду, затребуваності його фахових послуг.

Узагальнюючи думки науковців, професійно компетентний фахівець є здатним не лише здійснювати професійні операції, але й координувати різні види діяльності у межах фаху, прогнозувати типові та нетипові професійні ситуації, знаходити серед різноманіття рішень найбільш ефективне та ергономічне на основі аналізу результату праці, опрацювати фахову документацію, організувати процес праці, дотримуватись технологічних та технічних вимог, а також номенклатурних інструкцій у процесі фахової діяльності.

Виокремлення конкретних компонентів у структурі професійної компетентності фахівця представлено у працях І. Зимньої, В. Єршова, А. Маркової, В. Лугового, А. Хуторського. А. Маркова зазначає [9], професійна компетентність фахівця складається із: спеціальної компетентності, соціальної компетентності, особистісної компетентності, індивідуальної компетентності.

Автор вважає що рівень сформованості зазначених компетентностей визначає зрілість людини у професійній діяльності [9, с. 48]. Що збігається з думкою В. Ландшеера: професійна компетентність – це сукупність таких компонентів як соціальна компетентність, спеціальна компетентність та індивідуальна компетентність [7].

На процес формування професійних компетенцій впливають такі фактори: професійна спрямованість навчання; професійний інтерес; здібності до оволодіння майбутньою професією; чітка мотивація навчання; уміння навчатись самостійно; потреба у самовдосконаленні; професійна спрямованість технологій. Професійна діяльність фахівця є успішною тоді, коли він ще під час навчання у вищому навчальному закладі набуває досвід практичної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Сучасна педагогіка досить активно популяризує компетентнісний підхід у процесі підготовки фахівців будь-якого профілю, відповідно до якого фахівець має оволодіти ключовими (загальними життєдіяльними) й професійними компетенціями. Сучасного фахівця можна вважати компетентним, якщо він не лише знає, але й уміє застосувати свої знання у різних життєвих та професійних ситуаціях, моделювати алгоритм представлення та реалізації цих знань у змінюваних умовах реальності. Отже, виокремлюємо основний принцип компетентнісного підходу в навчанні: орієнтація молоді на постійну самоосвіту та професійне й особистісне самовдосконалення. Зважаючи на це, в аспекті нашого дослідження важливим стає спрямування майбутніх фахівців соціальної сфери на активність у процесах особистої якісної зміни, обумовленої модернізацією професії, оновленням її стандартів, суспільних вимог, що стосуються якості професійних послуг тощо, – тобто на постійне підвищення професійної компетентності, у тому числі на основі усвідомлення необхідності корекції якості конкретної компетенції.

Завданням освітнього процесу є професійна підготовка майбутніх фахівців, аспектами якої є психологічна і практична готовність до професійного саморозвитку, що сприятиме постійній самоосвіті, повній самореалізації себе як фахівця у сфері діяльності, самоактуалізації, самовдосконаленню в процесі професійного становлення у вищому навчальному закладі, усвідомленню фаховому вдосконаленню, розвитку особистісно-професійних важливих характеристик, спеціальних й творчих здібностей.

Список літератури:

1. Бех. І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади [Текст]: Навч.-метод. посібник / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Взятыйшев, В. Ф. Методология проектирования в инновационном образовании / В. Ф. Взятыйшев // Инновационное образование и инженерное творчество. – М., 1995.
3. Гришина И. В. Профессиональная компетентность директора школы: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Гришина Ирина Владимировна. – СПб., 2004. – 40 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; Головний редактор В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти. Монографія / Олена Георгіївна Карпенко / [за ред. С. Я. Харченко]. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.
6. Козакова Н. Б. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів / Н. Б. Козакова // Методика та технологія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/shool/lessons_summary/edu_technology/31210.
7. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» / Перспективы: вопросы образования. – 1988. – № 1. – С. 30-37.
8. Малихін В. Дослідження професійної компетентності студентів комп'ютерного профілю в галузі безпеки інформаційних систем / В. Малихін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnik_nauk_praz/2015/1/30.pdf.
9. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
10. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Український освітній сервер <http://ues.org.ua:8100.2001.p>.
11. Никитина Л., Шагеева Ф., Иванов В. Технология формирования профессиональной компетентности / Высшее образование в России. М.: 2006. № 6 – С. I23-I27.
12. McClelland D. C. Testing for competence rather than intelligence / D. C. McClelland // American Psychologist. – 1973. – Vol. 28. – № 1. – P. 1-40.
13. Spencer L. M., Spencer S. M. Competence at Work: Models for Superior Performance / L. M. Spencer, S. M. Spencer. – New York: John Wiley & Sons, NY. – 1993.

Моренко О.Н.Мелитопольский государственный педагогический университет
имени Богдана Хмельницкого**РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА****Аннотация**

В статье рассматриваются теоретические аспекты профессиональной компетентности и их роль в процессе подготовки социальных работников. Успешность формирования профессиональной компетентности студента зависит от личностного, интеллектуального и творческого потенциала студента и от условий обучения. Профессиональная направленность обучения; профессиональный интерес; способности к овладению будущей профессией; четкая мотивация обучения; умение учиться самостоятельно; потребность в самосовершенствовании; профессиональная направленность технологий – это факторы, которые влияют на процесс формирования профессиональных компетенций.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, компетентность, профессиональная компетентность, компетенции, умения и навыки.

Morenko O.M.

Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University

**DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCY
OF FUTURE SOCIAL WORKERS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM****Summary**

The article deals with theoretical aspects of professional competence and their role in the process of training social workers. The success of forming a student's professional competence depends on the student's personal, intellectual and creative potential and on the conditions of learning. Professional orientation of teaching; professional interest; Ability to master the future profession; clear motivation for learning; ability to study independently; need for self-improvement; the professional orientation of technologies is a factor influencing the process of forming professional competencies.

Keywords: professional training, competence, professional competence, competences, skills and abilities.